

Η Ρενέ Χίρσον ζει μέσα στις προσφυγικές συνοικίες του Πειραιά

Στις γειτονιές του ξεριζωμού

Στην Κοκκινιά, έχτισαν έναν νέο κόσμο

ΣΤΑ 1989 ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ ΣΤΗΝ ΟΞΦΟΡΔΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΕΝΕ ΧΙΡΣΟΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ. ΕΠΡΟΚΕΙΤΟ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ. Η ΧΙΡΣΟΝ ΔΕΝ ΕΙΧΕ ΑΠΛΩΣ ΜΕΛΕΤΗΣΕΙ ΤΟΝ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ, ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΗΚΑΝ ΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΥΦΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Γράφει ο Πάργος Μαργαρίτης

Στα 1972, τον καιρό που η δικτατορία κυβερνούσε τη χώρα, εγκαταστάθηκε η ίδια στην Κοκκινιά για να μελετήσει «από τα μέσα» τον τρόπο ζωής, τις συνήθειες, τις αντιλήψεις και τις σκέψεις των εκεί προσφύγων της Μικρασίας. Η ίδια η ταυτότητα του πρόσφυγα – η αίσθηση της ξεχωριστής ομάδας – που διατηρήθηκε πενήντα χρόνια μετά το μεγάλο γεγονός του ξεριζωμού, βρισκόταν στο επίκεντρο των ενδιαφερόντων της.

Το εξαιρετικό αυτό έργο μεταφράστηκε και εκδόθηκε στα ελληνικά μόλις το 2004, περίπου είκοσι πέντε χρόνια μετά την πρώτη κυκλοφορία του. Θα μπορούσαμε να σταθούμε ακόμα μία φορά στα πολλά προβλήματα του εκδοτικού χώρου στην Ελλάδα και να επισημάνουμε ότι μεγάλος αριθμός βιβλίων που συνεισφέρουν στη μελέτη της νεοελληνικής κοινωνίας και ιστορίας παραμένουν ακόμα απρόσιτα στη γλώσσα μας. Να αρκεστούμε στο να υπογραμμίσουμε τη δράση, σε αυτό το πεδίο, του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης και άλλων παρεμφερών οργανισμών οι οποίοι, αναλαμβάνοντας με γνώση και επιμέλεια την έκδοση στη χώρα μας σπουδαίων έργων που – εξαιτίας του κόστους ή των επικερμηματικών εκτιμήσεων – δεν προσυμβάλλουν από τους εκδότες, προσφέρουν μεγάλες υπηρεσίες στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, αλλά και απλά μαθήματα στην εκάστοτε κυβερνητική πολιτική για τη στήριξη ή την προώθηση του βιβλίου.

Όπως θα το περίμενε κανείς από την πλευρά του ΜΙΕΤ, τόσο η μετάφραση του Κώστα Κουρεμένου όσο και η επισημονική επιθεώρηση και επιμέλεια της Ελιάνας Χουρμουζιάδου και της ανθρωπολόγου Βασιλικής Χρυσανθοπούλου, καθιστούν τη μετάφραση εξαιρετικά έγκυρη, χωρίς τα συνήθη στον χώρο αυτό προβλήματα και παρερμηνείες.

ΚΕΝΤΡΙΚΟ
ΕΚΔΟΣΗ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Rene Hirshon
ΚΑΘΗΡΟΝΟΜΟΙ
ΤΗΣ
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ
ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΕΚΔ. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ
ΤΡΑΠΕΖΗΣ, 2004,
ΣΕΛ. 484, ΤΙΜΗ: 23 €

Η άφιξη και η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα του 1922-1923 δεν ήταν μία συνθηματική ιστορία. Πρόσφυγες υπήρχαν πάντοτε στην ιστορία της ανθρωπότητας. Αίχες όμως φορές η προσφυγοποίηση έγινε με τον μαζικό, απόλυτο και συνολικό τρόπο που προκάλεσε η «αντάλλαξη των πληθυσμών» ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Επιπλέον, η μετακίνηση εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων αντιπροσώπευε τεράστιο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού των ενδιαφερόμενων κρατών, της Ελλάδας ειδικότερα, και συνοδευόταν από μια καθολική σχεδόν ακύρωση των έως τότε περιουσιών, μια εξίσωση των κοινωνικών θέσεων στη βάση της συλλογικής πτώχευσης και στέρησης. Να προσθέσουμε ότι αυτά έγιναν την επαύριο ενός σκληρού πολέμου, που κατέληξε σε καταστροφή για την ελληνική πλευρά και σσώσαρε νεκρούς και προπαντός «αγνοούμενους», μάκρους και μη. Στους πρόσφυγες που έφτασαν στον Πειραιά η αναλογία των γυναικών και των παιδιών ήταν τρομακτικά υψηλότερη από εκείνη των ανδρών που «έλειπαν».

Οι ανάγκες

Η εμπειρία που έζησαν αυτοί οι άνθρωποι έως την άφιξη τους στη νέα τους πατρίδα δεν ήταν από εκείνες που ξεχνιούνται εύκολα. Ο αγώνας για επιβίωση ήταν το επόμενο σκληρό κεφάλαιο. Το κτίσιμο ενός νέου κόσμου επί του τίπια (η Κοκκινιά, που δεν είχε κατοίκους στα 1920, έφτασε τους 33.200 το 1928, η Δραπετσώνα από 0 πήγε στις 17.000, η Καισαριανή από 11 σε 15.000 κ.λπ.) αποδείχθηκε επίπονη και θανατηφόρα εμπειρία: το 20% των πρωσφύγων πέθαναν μέσα σε έναν χρόνο από τη μεταφορά τους! Οι έκτακτες ανάγκες διαμόρφωσαν αρχικά έναν ειδικό τρόπο ζωής. Οι οικισμοί που κτίστηκαν με συνολικές διαδικασίες από την ΕΑΠ (Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων - Οργάνωση της Κοινωνίας των Εθνών που έδρασε έως το 1930) χαρακτηρίζονταν από το στοιχειώδες σε χώρα, σε υποδομές, σε ανέσεις. Αργότερα, η αδυναμία του ελληνικού κράτους να συνεχίσει το έργο της αποκατά-

Σε ένα σοκάκι της Κοκκινιάς, δύο προσφυγικά σπίτια παραμένουν σχεδόν στην αρχική τους κατάσταση. Πολλά από τα σπίτια που κτίστηκαν για τους πρόσφυγες του 1922 στέκουν ακόμη

στασις στη δύσκολη δεκαετία του '30, η κατοική με τις δραματικές της για την Κοκκινιά συνέπειες, η καχυποψία και ο πολιτικός αποκλεισμός της αριστερής συνοικίας από το μετεμφυλιακό κράτος, η μόνιμη σχεδόν φτώχεια και η εργασία στα καπνεργοστάσια του Πειραιά ή στα μεταλλουργεία της Πιέτρου Ράλλη, διαμόρφωσαν την αίσθηση «εθδικής ταυτότητας» στους εκεί πρόσφυγες, αίσθηση που προστέθηκε στην κοινή ανάμιξη των «καμένων πατριδών» και συντήρησε – διαμόρφωσε μάλλον – έναν τρόπο ζωής αντίστοιχο των πολλών ιδιαιτεροτήτων της συνοικίας.

Στα 1972, η έρευνα της Χίρσον κατέγραψε αυτόν τον τρόπο ζωής που διατηρήθηκε για δεκαετίες μέσα στην πολυσυλλεκτική – αλλά και τόσο ισχυρή στην αμφοιωτική της δύναμη – πρωτεύουσα. Ήταν ακριβώς η εποχή που οι ρυθμοί άρχισαν να αλλάζουν. Τα τρομερά κληροδοτήματα του μισού αιώνα που προηγήθηκε συνιστούσαν τις βαθιές αλλαγές τις οποίες έβρινε η ανάπτυξη. Ο πυρετός της οικοδόμησης που σώρωνε την τότε Αθήνα έδινε, εκτός από ένα φάσμα νέων, πιο επικερδών απασχολήσεων στους Κοκκινιώτες, καινούργιες ιδέες για το πώς πρέπει να είναι η ζωή και ο κόσμος τους.

Η συνέχεια

Οι αργοί χρόνοι του παρελθόντος βρίσκονταν αντι-

μέτωπο με τις επιτακνόμενες εξελίξεις. Σε αυτή τη σύγκρουση, που διατρέχει τις σελίδες της Χίρσον, οφείλουμε ίσως το συναρπαστικό μέρος της εργασίας. Δεν πρόκειται δηλαδή για περιγραφική καταστάσεως που έχουν παρέλθει και ξεχαστεί, αλλά για τη φρομολόγηση αλλαγών που ολοκληρώνονται ή συνεχίζονται και στις δικές μας ημέρες. Αν ήθελε κανείς να το εκφράσει πιο επηγηματικά, θα μπορούσε να μιλήσει για την «άνοδο και την πτώση» της πειραιϊκής – και αθηναϊκής – προσφυγικής γενιάς. Το επιστημονικό μέρος χαρακτηρίζεται από πληρότητα. Οι οικογενειακές σχέσεις, με κεντρικό σημείο αμοφοράς τις σχέσεις ανάμεσα στα φύλα, διαπλέκονται με τις επαγγελματικές δραστηριότητες και τα βιοποριστικά δεδομένα. Οι νέες πραγματικότητες στην εκπαίδευση και οι προσδοκίες που εκπορεύονται από αυτές, υπογορεύουν τις σχέσεις, τις εντάσεις ενίοτε, ανάμεσα στις γενιές. Η θρησκευτική ζωή και πρακτική, που συντόρευε αφύσικα τα πολιτικά ή κοινωνικά πιστεύω, εντάσσεται μέσα στο γενικό πλαίσιο των ισσορροπιών. Η προσαρμογή του μικρού χώρου των κατοικιών συμβαδίζει με τη νομική διεκδίκηση τίτλων και δικαιωμάτων που θα επέτρεπαν κάτι καλύτερο. Το πλέγμα των σχέσεων και των αξιών, οι κανονικότητες και οι μεγάλες στιγμές της ζωής συμπληρώνουν μια ανάλυση καθόλα επίπονη και λεπτομερή.

ΟΧΙ ΜΟΝΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ «ΕΙΔΙΚΟΥΣ»

Σε αντίθεση με ανάλογες εργασίες που επενδύουν στον «θεωρητικό εντυπωσιασμό», η αποφυγή της υπερβολής στην παράθεση θεωρητικών και μεθοδολογικών επιλογών της ερευνητριας προσθέτει στο τελικό αποτέλεσμα. Μέσα από τη μελέτη της για την Κοκκινιά, η Χίρσον πιστοποιεί ότι ένα έργο κοινωνικής ανθρωπολογίας ενδιαφέρει, επιστημονικά ή απλά μορφωτικά, πολύ περισσότερους από τον στενό κύκλο των «ειδικών».

Η συγγραφέας Ρενέ Χίρσον φοράει το σάλι που της έπλεξε η Ελισά, ηλικιωμένη Μικρασιάτισσα πρόσφυγα, στην αυλή τους σπιτιού της στα Γερμανικά του Πειραιά το 1972

